

EUDOVÍT HOLOTÍK

VZNIK ČESKOSLOVENSKA A JEHO VÝZNAM PRE SLOVENSKÝ NÁROD*

Stačí letmý pohľad na uplynulých štyridsať rokov, aby sme sa presvedčili o tom, že slovenský národ vznikom Československej republiky roku 1918 nastúpil nové, prevratné obdobie svojich dejín. Za štyri posledné desaťročia prešlo Slovensko neobyčajne rušným a bohatým vývojom politickým, hospodárskym, sociálnym a kultúrnym. Z polofeudálnych pomerov starého Uhorska, cez obdobie buržoáznej predmníchovskej republiky a fašistického slovenského štátu, dostalo sa Slovensko v ľudovodemokratickom Československu na cestu socialistického budovania.

Ak máme hovoriť o význame vzniku ČSR pre slovenský národ, treba historicky porovnávať. Zastavme sa preto krátko pri období, ktoré bezprostredne predchádzalo vzniku československého štátu. Nepreženieme, ak zdôrazníme, že na začiatku 20. stor. sa javil osud slovenského národa v rámci mnohonárodnostného Uhorska úplne beznádejne.

Z hľadiska hospodárskeho i politického patrilo samotné Uhorsko k najzaostalejším krajinám Európy. Nedokončená buržoázna revolúcia z r. 1848 vtláčila základnú pečať celému spoločenskému zriadeniu. Uhorsko bolo v predvečer prvej svetovej vojny krajinou, v ktorej si statkárska aristokracia udržala rozhodujúce politické postavenie. Pruská cesta vývoja kapitalizmu v poľnohospodárstve zabrzдила rozvoj vnútorného trhu i rozvoj priemyslu, ktorý v porovnaní s rakúskymi časťami monarchie ešte na začiatku 20. stor. mimoriadne zaostával.

Slovensko zvierané už po stáročia maďarskými vládnúcimi triedami, fažko poznamenal zaostály polofeudálny a agrárny charakter Uhorska.

Okrem dôsledkov vyplývajúcich z nedokončenej buržoáznej revolúcie postihoval slovenskú spoločnosť celkom osobitný národnostný útlak. Osobitosť tohto národnostného útlaku súvisela s celkovou zaostalosťou Uhorska, s jeho polofeudálnym, agrárnym charakterom, s vládou statkárskej oligarchie a byrokracie.

V predvečer prvej svetovej vojny Slovensko bolo nedeliteľnou súčasťou Uhor-

* Prednesené na konferencii k 40. výročiu vzniku ČSR a 20. výročiu Mníchova, ktorú usporiadal HÚ ČSAV v dňoch 23.—24. 9. 1958 v Prahe.

ska bez akejkoľvek samosprávy. Územie, ktoré obývali Slováci, nielenže nemalo najmenšiu samosprávu, ale v rýdzo slovenských mestách a mestečkách úplne suverénne a výlučne vládol cudzí jazyk v úradoch, na súdoch i v školách. V tomto období nebolo slovenských stredných škôl, nehovoriac už vôbec o školách vysokých. Povestné Apponyho školské zákony z r. 1907 vytlačili nevyberanými prostriedkami aj slovenské ľudové školy. Roku 1914 z 256 020 slovenských školopovinných detí chodilo do maďarských škôl 214 267 a iba ostatné do 356 slovenských cirkevných jednotriednych až dvojtriednych ľudových škôl.

Prvá svetová vojna priniesla ďalšie zostrenie národnostného útlaku, ktorý sa prejavil aj v školskej politike. Roku 1918 bolo už iba 276 slovensko-maďarských ľudových škôl a z nich len 96 výhradne slovenských ľudových škôl. Za tohto stavu analfabetizmus dosahoval na Slovensku 30 až 40 %. Nie je potrebné azda pripomínať, že nebolo významnejších slovenských kultúrnych inštitúcií, nehovoriac už o slovenskom profesionálnom divadle. Brutálne zákroky šovinistických vládnúcich tried znemožňovali potrebné kultúrne a národné vyžitie sa širokých mas slovenského ľudu, ktorým procesom prechádzal každý moderný národ. Národnostný útlak mal za následok, že proces formovania sa slovenskej spoločnosti v moderný národ zachytil len niektoré kraje alebo spoločenské vrstvy Slovenska. Najmä na východnom Slovensku ustrnul vývin na štádiu feudálnej národnosti. Na ilustráciu tohto tvrdenia možno uviesť fakt, že buržoázní publicisti zaznamenávali na Slovensku v tomto období iba 526 mien tzv. uvedomelých Slovákov.¹ Je jasné, že toto číslo nezodpovedá stavu vývoja slovenského národa, ale nemožno pochybovať o tom, že národný útlak retardoval proces formovania sa všetkých vrstiev slovenského obyvateľstva v novodobý národ.

Národnostný útlak bol jednou stránkou útlaku sociálneho, ktorý postihoval široké vrstvy slovenského pracujúceho ľudu. Postihoval nielen slovenskú buržoáziu, ktorá stála s maďarskou buržoáziou v nerovnom boji o možnosť exploatacie výsledkov práce slovenského ľudu, ale postihovala i slovenského roľníka, ktorého maďarský statkár oberal o pôdu a vyháňal za prácou do cudziny (vysťahovalectvo sa stalo na Slovensku masovým zjavom, ktorý mal za následok vyludňovanie niektorých krajov), no súčasne postihoval národnostný útlak aj slovenského proletára, ktorý nemal podmienky pre získanie odbornej kvalifikácie a dostával nižšiu mzdu než príslušník vládnúceho národa. Slovenský proletariát sa napokon musel uspokojovať iba s ťažkými, málo platenými neodbornými prácami. Kvalifikované miesta vo fabrikách obsadzovali robotníci maďarskej alebo nemeckej národnosti, a to aj v oblastiach s obyvateľstvom výhradne slovenským.

Pravda, ako sme už uviedli, v polofeudálnom spoločenskom zriadení priemyselny vývoj na Slovensku zaostával. Kým prebiehala kapitalistická industrializácia, stávala sa nástrojom na zotročenie robotníckej triedy a nástrojom maďarizácie.

¹ Š r o b á r V., *Osvobozené Slovensko*, Bratislava 1928, 161—183.

Ešte v predvečer prvej svetovej vojny Uhórsko bolo jedinou krajinou, kde robotnícka trieda nemala parlamentné zastúpenie. Právo voliť na základe volebného cenzu malo iba 6,1 % obyvateľstva Uhorska. Robotnícka trieda márne bojovala za demokratizáciu krajiny a za skrátenie 12 až 14 hodinového pracovného dňa. Polofeudálny režim sa dôsledne prejavoval nielen v potlačovaní národných hnutí nemaďarských národov, ale aj v potlačovaní každého demokratického hnutia a najmä v potlačovaní najprogresívnejšieho hnutia robotníckeho, ktoré sa zosilňovalo čoraz viac na Slovensku.

Slovenské robotnícke hnutie v predvečer prvej svetovej vojny bolo napriek svojej organizačnej i teoretickej slabosti relatívne najdôslednejším obhajcom nielen sociálnych, ale aj národných práv. Buržoázia, pravda, každá jej skupina inak, ustupovala pod tlakom vládnuúcich tried, alebo snažila si získať ich priazeň. Maďarské vládnuce triedy neprejavovali však ani najmenšiu snahu zmeniť svoju národnú politiku, ktorá nachádzala podporu dokonca i v radoch Sociálnodemokratickej strany Uhorska.

Za týchto podmienok obracal slovenský ľud svoje nádeje na bratský český národ, s ktorým ho spájalo úzke jazykové príbuzenstvo i tradícia stáročných dávnych vzťahov.

Spoločný údel českého i slovenského národa v Rakúsko-uhorskej monarchii, kde obidva národy boli národmi potlačenými (treba, pravda, dodať, že postavenie českého národa bolo v Rakúsku iné, ako postavenie Slovákov v Uhorsku a že český ľud bojoval proti útlaku v rakúskej časti monarchie na vyššom stupni) a samozrejme spoločná úloha, pred ktorou obidva národy stáli — bojovať za dokončenie buržoáznodemokratickej revolúcie, za odstránenie národného útlaku a za národné osamostatnenie, — stala sa po vypuknutí prvej svetovej vojny hlavným predpokladom pre politické zblíženie, spoluprácu a napokon i zjednotenie v spoločnom štáte.

Prvá svetová imperialistická vojna mala za následok na jednej strane znásobenie útlaku pracujúcich mas a potlačených národov, no súčasne na druhej strane odhalila všetky protirečenia a slabé stránky monarchie. Už úvodom sme naznačili objektívne podmienky, ktoré zákonite postavili najširšie vrstvy slovenského národa proti Uhorsku. Je jasné, že všetkých politicky aktívnych vrstiev slovenského národa sa nesmierne ťažko dotýkal proces hromadného odnárodňovania a okliešťovania celistvosti slovenského územia a ohrozovania samotných základov národnej existencie. Nie menej sa širokých vrstiev slovenského ľudu dotýkala existencia latifundií, privilégie aristokratických statkárov, pozostatky feudalizmu a v dôsledku toho zaostávajúce poľnohospodárstvo a veľká bieda slovenského roľníka. Slovenská buržoázia mala záujem na vytlačení cudzieho finančného kapitálu zo Slovenska a na ovládnutí slovenského priemyslu i poľnohospodárstva a prirodzene aj politického života. Dokonca aj nižší katolícky klerús si skryte želal, aby vysokých maďarských cirkevných hodnostárov vymenili slovenskí. Nie je potrebné osobitne zdôrazňovať, že ani znásobenie objektívnych podmienok pre odboj proti Uhorsku bez subjektívneho činiteľa nedostačovalo na realizovanie demokratického prevratu. Ukazoval to

jasne slovenský politický život v posledných desaťročiach pred prvou svetovou vojnou.

Stojíme pred otázkou charakterizovať národnooslobodzovacie snahy na Slovensku za prvej svetovej vojny, v ktorých si Česi a Slováci podali ruky, a ktoré po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii vyvrcholili v boji za československý štát.

Nebude iste bez zaujímavosti spomenúť, že sa v minulosti vyskytli hlasy, ktoré podceňovali a popierali význam oslobodzovacieho hnutia na Slovensku za prvej svetovej vojny. Václav Chaloupecký, vedúci predstaviteľ koncepcie jednotného československého národa, chápal vznik Československej republiky ako pokračovanie obnoveného historického kráľovstva českého s anektovaním Slovenska, tvrdiac, že pri vyhlásení martinskej deklarácie 30. októbra 1918, boli Slováci už príslušníkmi a „poddanými československého štátu”.² Aj v prácach niektorých marxistických historikov sa stretáme s jednostranným chápaním problému, keď sa v nich nedoceňuje účasť slovenského ľudu pri vzniku ČSR.

Pri dôkladnom štúdiu archívneho materiálu a pri jeho zaradení do širokých súvislostí hnutia rakúsko-uhorského proletariátu a pollačených národov vidíme, že sa na Slovensku za prvej svetovej vojny, najmä po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii, rozvinulo síce živelné, ale vášnivé oslobodzovacie hnutie, ktoré si kládlo za cieľ odstrániť sociálny i národnostný útlak. Treba zdôrazniť, že toto hnutie najmä z hľadiska národnooslobodzovacieho malo niektoré svoje zvláštnosti. Zvláštnosťou oslobodzovacieho hnutia na Slovensku bola skutočnosť, že bolo vedené v podmienkach zosilneného národnostného útlaku polofeudálneho Uhorska, ktorý sa ešte vystupňoval v priebehu prvej svetovej vojny. Je to paradoxné, ale pochopiteľné, že zostrený útlak a vykorisťovanie nemali za následok väčšiu aktivitu oslobodzovacieho hnutia, ale naopak, skôr v zárodkoch toto hnutie ochromovali. V porovnaní s českými krajinami sa národnooslobodzovacie hnutie na Slovensku oneskorovalo. Bol to dôsledok nerozvitosti slovenského politického a kultúrneho života. Dôsledok toho, že Slovensko nemalo nijaké celonárodné inštitúcie a činnosť existujúcich politických strán bola ochromená v priebehu svetovej vojny. Slovensko nemalo tradícií nezávislosti a masy pracujúcich ťažko zápasiace o existenčné minimum iba pomaly vstupovali na cestu chápania celonárodných záujmov.

Súčasne možno podčiarknuť, že slovenské oslobodzovacie hnutie sa v mnohom podobá oslobodzovaciemu hnutiu v českých krajinách, s ktorými sa stále viac zblížovalo v dôsledku spoločných cieľov. Slovenský politický život sa celkom jasne aktivizoval pod bezprostredným vplyvom Októbrovej revolúcie. Ruské udalosti vplývali na Slovensku i nepriamo cez vplyv českého oslobodzovacieho hnutia. Boj proti monarchii v českých krajinách ovplyvňoval národnooslobodzovacie snahy na Slovensku. Českému i slovenskému oslobodzovaciemu boju sú

² Chaloupecký V., *Martinská deklarácie a její politické osudy*. Český časopis historický 1928, XXXIV, 337.

spoločné otázky jeho hybnej sily i hegemóna. Na Slovensku práve tak ako v českých krajinách rozhodujúcou hybnou silou oslobodzovacieho boja bola robotnícka trieda. Hnutie slovenského proletariátu bolo, pravda, tiež determinované postavením Slovenska v Uhorsku. Z organizačného hľadiska bolo slovenské robotnícke hnutie rozdelené. Existujúca slovenská sociálna demokracia mala veľmi úzku organizačnú bázu a v dôsledku toho malý vplyv na proletariát. V národnostnej otázke bola pod vplyvom českej sociálnej demokracie. Na prevažnú väčšinu slovenského proletariátu pôsobili miestne organizácie Sociálnodemokratickej strany Uhorska, ktorá ani po Októbrovej revolúcii nesúhlasila s heslom o práve národov na samourčenie a ešte r. 1917 v Štokholme na medzinárodnej socialistickej konferencii vystupovala otvorene proti právu národov na samourčenie. Táto skutočnosť mala za následok na jednej strane ústupky nacionalizmu a na druhej strane ignorovanie nevyhnutnosti národného oslobodenia zotročených národov. Nedošlo k dôslednému zjednoteniu boja za sociálne oslobodenie pracujúcich s bojom za oslobodenie potlačených národov, ktoré prichádzalo na program dňa.

Boj za národné a sociálne oslobodenie prebiehal zväčša izolovane. K aspoň čiastočnému zjednoteniu národných a sociálnych požiadaviek došlo v Liptovskom Mikuláši 1. mája 1918. Mikulášske zhromaždenie bolo vzhľadom na uvedené skutočnosti jediným masovým prejavom za prvej svetovej vojny sa Slovensku za právo národov na samourčenie a za niektoré demokratické požiadavky, ako aj protestom proti vojnovnej politike vlády. Krycou formou — požiadavkou práva národov na samourčenie pre uhorskú vetvu československého kmeňa, vyslovil sa tu slovenský ľud za politické zjednotenie s českým národom. Vidíme tu súvislosť organizačnej základne slovenskej sociálnej demokracie s masovou akciou slovenskej robotníckej triedy. Mikulášske zhromaždenie sa konalo ako zhromaždenie robotnícke, z iniciatívy robotníkov. Jeho účastníci vyvolávajúc heslo na právo národov na samourčenie, spievajúc slovenské a české národné hymny a dožadujúc sa československej štátnej jednoty, postavili sa na Slovensku rozhodne do prvej línie bojovníkov za národnú slobodu. Treba tiež spomenúť, že to boli *Robotnícke noviny*, ktoré prvé 8. novembra 1917 zdôraznili na Slovensku požiadavku práva na samourčenie a od prvého čísla po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii (15. novembra 1917) sústavnejšie venovali pozornosť národnostnej otázke a dožadovali sa jej riešenia, pravda, ustupujúc pri tom nacionalizmu.

Po mikulášskom zhromaždení, ktoré vzhľadom na všeobecnú až zarážujúcu politickú mlkvotu na Slovensku vyvolalo živý ohlas, slovenská sociálna demokracia neorganizovala však už ďalšie podobné akcie, dajúc sa zastrašiť policajnými zákrokmi proti pôvodcom úspešného robotníckeho podujatia a ustupujúc v ponímaní národnostnej otázky buržoáznym názorom.

Mikulášske prvomájové zhromaždenie, hoci bolo ojedinelé svojho druhu na Slovensku za prvej svetovej vojny, je predsa len súčasťou ostatných oslobodzovacích snáh slovenského ľudu. Slovenskí pracujúci už na začiatku vojny jasne ukázali, že nechcú byť trpnými obeťami vojnovnej politiky monarchie. Živelné

protesty proti vojne a sympatie s nepriateľmi monarchie nasvedčovali tomu, že Rakúsko-Uhorsko stojí na vratkých nohách, ktoré ešte imperialistická vojna so svojimi všetkými dôsledkami musela iba zosilniť. Nazdávame sa, že práve v rozličných formách boja slovenského ľudu proti monarchii a vojne treba vidieť aj jeho oslobodzovacie snahy.

Buržoázni publicisti a historici obmedzovali národnooslobodzovací boj zväčša na parlamentné prejavy, manifesty, rezolúcie, deklarácie a na okolnosti, ktoré s tým súviseli. Ak by sme posudzovali hnutie za československý štát na Slovensku z tohto hľadiska, bola by naša bilancia stručná. Na Slovensku vznikli iba dva dokumenty tohto druhu, a to už spomínaná mikulášska rezolúcia a martinská deklarácia. Inak o otázke národného oslobodenia Slovákov hovorili niektoré verejné české prejavy, ktoré medzi vytýčené požiadavky vsúvali aj požiadavku pripojiť Slovensko k českým krajinám, spočiatku však iba v rámci federalizovanej Rakúsko-uhorskej monarchie. Národnooslobodzovacie hnutie, zrejme, nemožno redukovať iba na prejavy a deklarácie a dokonca ani nie na hnutie za právo národov na samourčenie. Nemožno totiž pochybovať o tom, že podmienkou národného oslobodenia Čechov a Slovákov bol rozpad habsburskej ríše. Keď chceme v týchto súvislostiach, jedine podľa nášho názoru správnych, objasniť podmienky vzniku československého štátu, treba zdôrazniť, že v boji proti monarchii významnú úlohu zohrali štrajkové hnutia, ľudové demonštrácie, vojenské vzbury, masové dezercie a pod. V týchto hnutiach nie zriedka prevažovali snahy po sociálnom oslobodení, a niekedy boli výhradným obsahom týchto hnutí. Časť týchto hnutí mala zase iba protimilitaristický charakter. Treba však jasne vidieť, že pracujúci ľud, bojujúc za sociálne oslobodenie, zákonite bojoval aj za národné oslobodenie.

Posledný historický výskum ukázal, že táto stránka dejín Slovenska za prvej svetovej vojny bola značne zanedbaná, nedocenená. Najmä od r. 1917 boji na Slovensku desiatky štrajkov, v ktorých široké masy pracujúcich na Slovensku prejavovali svoje rozhorčenie nielen s dôsledkami vojnového režimu, ale aj s celým vládnúcim spoločenským poriadkom. Vo väčšom počte dochádzalo na Slovensku k štrajkovému hnutiu už niekoľko týždňov po ruskej februárovej buržoázno-demokratickej revolúcii. Hlavnou príčinou týchto štrajkov bola stále sa zhoršujúca zásobovacia situácia, mzdové otázky a predlžovanie pracovného času. Išlo zväčša o štrajky izolované na jedno miesto alebo závod. Koncom mája 1917 došlo však už aj k rozsiahlemu štrajku v uhorských železničných dielňach na Slovensku, napr. v Nových Zámkoch a v mesiaci septembri a októbri toho istého roku v slovenských baníckych centrách prepukla celá reťaz drobných štrajkov.

No veľké rozmery nadobudlo štrajkové hnutie na Slovensku až po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii, ktorá ovplyvnila medzinárodné robotnícke hnutie a stretla sa s hlbokým ohlasom aj medzi ubiedeným slovenským proletariátom a roľníkmi. V tomto období prebehli na Slovensku dve veľké štrajkové vlny, a to januárový a júnový štrajk, do ktorých sa zapojila slovenská robotnícka trieda po boku maďarskej robotníckej triedy. V oboch prípadoch išlo

o štrajky celouhorské, bezprostrednou príčinou ktorých boli síce najmä zásobovacie ťažkosti a v druhom prípade brutálny zákrok žandárov proti robotníkom v Budapešti. Tieto štrajky sa rozrástli v štrajky politické, zamerané proti vojne, za mier a proti základom vládnúceho poriadku monarchie. V priebehu týchto štrajkov dochádzalo už k ostrým sporom pre otázky taktiky požiadaviek a ďalšieho postupu robotníckej triedy a kryštalizovala sa ľavica, najmä vo vnútri Sociálnodemokratickej strany Uhorska. Z ďalších štrajkov, ktoré prebehli pod bezprostredným vplyvom Októbrovej revolúcie, treba spomenúť generálny štrajk v Bratislave v dňoch 8.—10. marca 1918 a štrajk v Handlovej s krvavou dohrou 22. júla 1918. Zašli by sme príďaleko, ak by sme mali uviesť všetky štrajky, ktoré v tomto období na Slovensku prebehli. Desiatky štrajkov na Slovensku pomáhali ochromovať vojnové hospodárstvo, podkopávať panstvo vládnúcich vrstiev a monarchie a prispievali značne k národnému oslobodeniu našich národov i k boju za sociálne oslobodenie proletariátu.

Nie menej závažnú úlohu v boji proti monarchii hrali vojenské vzbury, ktorých sa zúčastnili vojaci slovenských národností. Vo vzburách vojakov, ku ktorým došlo na Slovensku r. 1918, ako aj v kragujevackej vzbure išlo o bývalých navrátilcov z ruského zajatia, ktorí sa nachádzali pod priamym vplyvom ideálov Októbrovej revolúcie. Úrady obviňovali vojakov slovenskej národnosti jedným dychom z boľševizmu a z československého zmýšľania. Podľa úradných zpráw zapúšťala idea československej štátnej jednoty na sklonku prvej svetovej vojny hlboké korene medzi vojakmi slovenskej národnosti a aj medzi širokými vrstvami civilného obyvateľstva.

Uprostred r. 1918 stratili všetky politické skupiny slovenského národa, nepočítajúc do toho, pravda, národných renegátov, *dôveru* (tento základný predpoklad spolužitia viacerých národov v jednom štáte) v možnosť spravodlivého riešenia národnostnej otázky v rámci Uhorska. Bol to nevyhnutný dôsledok utlačateľskej politiky maďarských vládnúcich vrstiev. Bol to však súčasne predovšetkým dôsledok rozvíjajúceho sa odboja proti monarchii v širokých vrstvách pracujúcich a medzi potlačenými národmi, ktorým Októbrová revolúcia otvorila cestu k národnému oslobodeniu. V uvedenom období, postaviac sa proti uhorským vládnúcim triedam, proti Uhorsku, najpribojnejšie politické sily, predovšetkým z radov robotníckej triedy, ale aj národne uvedomelej maloburžoázie, postavili sa za vznik československého štátu.

Nemožno, pravda, nevidieť, že aj v tomto období boli ešte príslušníci slovenskej buržoázie, ktorí druhé želiezko videli v možnostiach vytvoriť federáciu, a to buď v rámci celej monarchie, pod vplyvom českej buržoázie, alebo iba v rámci Uhorska, alebo ktorí síce nesúhlasili s politikou uhorských vlád, ale ktorí po páde cárskeho Ruska nemali nijakú koncepciu, ak za takú nepovažujeme zanovitý a bezperspektívny slovenský separatizmus. Za prvej svetovej vojny sa na Slovensku nevyvinula koncepcia samostatného slovenského štátu. Nejasné návrhy na autonómne alebo federatívne riešenie postavenia Slovenska v budúcom československom štáte, ktoré neskoršie zneužívali ľudáci pre autonomistické hnutie, vyskytli sa v hnutí slovenských vysťahovalcov, najmä v Spo-

jených štátoch. Avšak treba dodať, že naprostá väčšina týchto slovenských vysťahovalcov sa v priebehu prvej svetovej vojny postavila za vytvorenie spoločného štátu Čechov a Slovákov.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje skutočnosť, že ako nová štátna koncepcia zvíťazila koncepcia československá. Dokladov o tom, že na sklonku prvej svetovej vojny mala myšlienka československého štátu už podporu v rozličných politických skupinách, máme dostatok, Buržoáznodemokraticky orientovaný, vtedy dedinský kňaz Karol Medvecký v brožúrke J. Kolíska, *Slováci do štátu Československého*, ktorá vyšla r. 1918 v Hodoníne, ešte pred rozpadom monarchie zhrnul z hľadiska svojej triedy dôvody, ktoré nútia slovenský národ rozísť sa s Uhorskom a vytvoriť československý štát. Známy je výrok dokonca Andreja Hlinku, ktorý neskôršie ako vodca slovenského klérofašizmu prispel k rozbitiu ČSR, povedaný na dôvernej schôdzke Slovenskej národnej strany 24. mája 1918 v Martine: „Neobchádzajme otázku, povedzme otvorene, že sme za orientáciu československú. Tisícročné manželstvo s Maďarmi sa nevydarilo. Musíme sa rozísť.“³

Na rozdiel od ľudových más slovenská buržoázia však neuskutočnila nijaké verejné zhromaždenie, nijaký verejný prejav, na ktorom by sa otvorene prejavila. Na dôvernej schôdzke v Martine sa síce vyslovila jednoznačne za československý štát, ale uznesenie z tejto schôdzky predsedníctva Slovenskej národnej strany sa na verejnosť nedostalo a nemožno ho porovnávať z významom mikuláškovej rezolúcie.

Treba sa zastaviť pri Slovenskej národnej rade, ktorej základy sa položili 12. septembra 1918, ale ktorá fakticky vznikla až 30. októbra 1918. Pri zakladaní Slovenskej národnej rady, ktorá podobne ako v Čechách Národní výbor mala hrať úlohu politického reprezentanta slovenského národa so súhlasom zástupcov slovenskej demokracie, hrali hlavnú úlohu predstavitelia slovenskej buržoázie. Nastal proces, keď do popredia vystúpila otázka, kto sa stane hegemónom v národnooslobodzovacom hnutí. Buržoázia prichádzala s aktivitou neskoro, ale predsa včas, vďaka politike sociálnej demokracie, ktorá odmietala využiť boj robotníckej triedy a ostatných pracujúcich más v ich vlastný prospech. Preto aj zhromaždeniu, ktoré sa zišlo 30. októbra 1918, udávala tón buržoázia. Aj historické dokumenty o zhromaždeniach — Deklarácia slovenského národa, jednohlasne v Martine ohlasovaná — boli poznamenané autorstvom buržoázie. Slovenská národná rada sa vyslovila za úplné odtrhnutie Slovenska od Uhorska a za spojenie s českým národom v jednom štáte. Túto požiadavku ani tentoraz nevyjadrila celkom jasne. Nedôverujúc si úplne zostávala buržoázia aj naďalej ostražitá. Ale napriek tomu treba martinskú deklaráciu považovať za dokument národnej revolúcie, ktorý riešil síce so skrytými obavami, ale predsa len otázku národného prevratu. Súčasne buržoázia, ktorá bola strojom tejto deklarácie nechala úplne stranou otázku demokratického prevratu, nezaoberajúc sa vôbec otázkami sociálnymi, ale tieto otázky riešila v zápatí ľudová revolučná vlna, ktorá dokončila polovičaté dielo Slovenskej národnej

³ Borovička J., *Revoluční hnutí na Slovensku r. 1918*. Naše revoluce VIII, 83.

radu. Národná revolúcia mohla na Slovensku zvíťaziť preto, lebo sa opierala o víťazstvo národnej revolúcie v českých krajinách, ktorá zvíťazila 28. októbra 1918. Na Slovensku i v českých krajinách prebiehali v najužšej súvislosti dve národné revolúcie, ktorých výsledkom bolo utvorenie spoločného štátu Čechov a Slovákov — Československej republiky.

Vznik československého štátu r. 1918, ktorý bol výsledkom oslobodzovacieho boja širokých mas českého a slovenského ľudu, inšpirovaného príkladom Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie, skoncoval s polofeudálnym režimom a s hrozbami straty národnej existencie. Vznik Československej republiky nebol obyčajným prevratom, bol národnou a demokratickou revolúciou, revolúciou vo svojej podstate buržoáznodemokratickou. Tejto revolúcie sa primerane svojím silám zúčastnil na čele s robotníckou triedou aj slovenský ľud, smerujúc po Októbrovej revolúcii cieľavedome k štátnemu zjednoteniu s českým národom. Už z toho hľadiska mal vznik ČSR pre slovenský národ mimoriadny historický význam. Hneď v prvých mesiacoch po rozpade mnohonárodnostného Uhorska sa na Slovensku prejavila búrlivá politická aktivita širokých ľudových mas, v ktorých po likvidovaní polofeudálneho spoločenského zriadenia sa rýchle prebúdzalo národné sebavedomie a triedne uvedomenie.

Robotnícka trieda, ktorá bola hybnou silou národnej a demokratickej revolúcie, pôsobila v podstatnej miere na demokratické premeny v novom štáte, ale základný charakter tohto nového štátneho útvaru predsa len určila buržoázia, ktorej sa podarilo v úzkej spolupráci s vtedajším vedením sociálnej demokracie zaujať pri prevrate miesto hegemóna. Československá republika bola od začiatku kapitalistickým štátom, ktorú skutočnosť, prirodzene, nemožno pri hodnotení významu vzniku Československej republiky pre Slovensko neviazať do úvahy.

Postavenie Slovenska v buržoáznom Československu určila nielen skutočnosť, že ČSR vznikla ako štát kapitalistický, ale ďalej aj fakt, že rozhodujúce mocenské postavenie vzhľadom na predchádzajúci, v porovnaní so slovenskou buržoáziou priaznivejší vývoj, vzhľadom na hospodárske pozície a politické skúsenosti prevzala česká buržoázia. Zjednotenie českých krajín a Slovenska, dvoch krajín poznamenaných nerovnomerným vývojom v jeden kapitalistický štát v období všeobecnej krízy kapitalizmu, malo závažné dôsledky pre ďalší vývoj Slovenska, ako aj pre vzájomné vzťahy Čechov a Slovákov. Český finančný kapitál podmanil si slovenský hospodársky život a podlamoval rozvoj výrobných síl na Slovensku. Kapacita českého priemyslu a možnosť jeho uplatnenia na vnútorných a zahraničných trhoch určili podiel slovenského priemyslu v celkovom hospodárskom živote Československa. V podstate sa zastavil na Slovensku ďalší priemyselný vývin, dochádzalo k odbúravaniu najmä ťažkého priemyslu, a to buď priamymi zásahmi, alebo tarifnou a daňovou politikou a politikou štátnych dodávok. V priebehu rokov 1918—1929 došlo na Slovensku k odbúravaniu alebo zastaveniu 317 priemyselných podnikov. Pravda, v tomto období a najmä po r. 1933 dochádzalo aj v súvislosti so zbrojným programom

k výstavbe nových podnikov. Rast nových podnikov nenahradil podniky, ktoré zanikli.⁴ Dochádzalo k rozličným preskupeniam v priemysle, ale zamestnanosť v priemyselných podnikoch za toto obdobie v porovnaní s r. 1913 nevrástla.

Stagnácia a zaostávanie slovenského priemyslu mali svoje závažné dôsledky aj v ostatných oblastiach hospodárskeho života, pochopiteľne, najmä v poľnohospodárstve. Trvale obmedzené možnosti pracovných príležitostí v priemysle mali za následok konzervovanie prebytočných pracovných síl na dedine, čo sa odrazilo v postavení malých a čiastočne aj stredných roľníkov a v postavení poľnohospodárskych robotníkov.

Treba však dodať, že pozemková reforma na Slovensku nevyriešila ani tie problémy, ktoré buržoázna pozemková reforma mohla vyriešiť. Na jednej strane nevyriešila otázku nerovnomernej držby pôdy ani v takej miere ako v českých krajinách a na druhej strane aj obmedzená parcelácia veľkostatkov uvoľnila určitý počet pracovných síl, ktoré sa nezaradili do pracovného procesu v priemysle a rozmnožili ďalej rady nezamestnaných a polozamestnaných na dedine. Prebytok pracovných síl sa neodrazil len v počte vysťahovalcov. Dostatok pracovných síl, ktoré boli najlacnejšími pracovnými silami v strednej Európe, odrazil sa aj v otázke racionalizácie a mechanizácie poľnohospodárskej výroby. Slovensko v porovnaní s českými krajinami podstatne zaostávalo v mechanizácii poľnohospodárskej výroby v rozširovaní strojového parku. Tak dochádzalo nielen k zaostávaniu priemyselnej výroby, ale aj výroby poľnohospodárskej.

Hoci teda Slovensko malo byť a aj bolo agrárnym doplnkom priemyselne vyspelých českých krajín, dochádzalo tu aj k podväzovaniu poľnohospodárskej výroby. V tomto smere sú dostatočne známe údaje a výnosy pôdy, používanie strojov a ľudských pracovných síl, životná úroveň roľníkov a poľnohospodárskych robotníkov na Slovensku a v českých krajinách; tieto čísla vyznievajú v jasný neprospech Slovenska.

S otázkou vývoja, resp. stagnácie priemyslu súvisela i otázka železníc, ciest a dopravy vôbec. Podobne zaostávanie priemyslu, ako aj nedostatočný rozvoj dopravy bol dôsledkom stagnácie priemyslu a chronickým zjavom slovenského hospodárskeho života. A súčasne nedostatočne rozvinutá dopravná sieť, predovšetkým železníc, zdražovanie dopravy tovaru, surovín a iného materiálu pôsobila spätne na vývoj priemyslu.

Z povedaného vyplýva, že otázka stagnácie priemyselného vývoja bola v predmníchovskej republike pálčivou otázkou Slovenska a tvorila podstatnú náplň tzv. slovenskej otázky. Stagnovanie priemyselného vývoja udržiavalo i prehlbovalo rozdiel medzi zaostalejším Slovenskom a pokročilejšími českými krajinami; malo rozhodujúci vplyv na spoločenskú štruktúru Slovenska.

Bolo preto zákonité, že komunistická strana r. 1937 vystúpila s plánom

⁴ Tridsať rokov hospodárstva ČSR. Bratislava 1948, 26.

hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska, ktorý mal vyrovnaf existujúce rozdiely a nerovnosť a v boji s fašizmom upevniť republiku.⁵

Z hospodárskej prevahy českej buržoázie vyplynula, prirodzene, aj politická prevaha a v dôsledku toho sa slovenský národ nachádzal za predmníchovskej republiky v istom špecifickom nerovnoprávnom postavení. Formy hospodárskeho útlaku, prejavujúceho sa v nepriaznivých železničných tarifách, v rozdielnosti daňového kľúča, v zanedbávaní štátnych dodávok, v uprednostňovaní českého úradníctva, našli odraz aj v ideologických koncepciách, popierajúcich samobytnosť slovenského národa. Avšak napriek týmto a niektorým iným formám nerovnoprávneho postavenia sa situácia slovenského národa už v buržoáznej republike značne odlišovala od postavenia Nemcov a Maďarov. Časť slovenskej buržoázie, tzv. centralistickej, podieľala sa na moci spolu s buržoáziou českou. No iná časť slovenskej buržoázie, koncentrovaná v ľudovej strane, využívala situáciu pre rozpútanie autonomistického hnutia a bezúzdne protičeské štvanie. Vytvorením autonómie chcela táto časť slovenskej buržoázie získať priaznivejšie podmienky pre svoj hospodársky vzostup a súčasne izolovať silnejšiu českú robotnícku triedu od slovenských pracujúcich. Ľudová strana najvyberanejšími prostriedkami šírila ideológiu nacionalizmu a klerikalizmu, ktorými podchyťovala najmä zastalé vrstvy dedinského obyvateľstva.

Kapitalistický charakter predmníchovskej republiky postihoval predovšetkým pracujúce masy. Obmedzovanie výroby na Slovensku, zastavovanie výroby a odbúravanie priemyselných podnikov pripravilo najmä v dvadsiatych rokoch desaťtisíce robotníkov o prácu. Dôsledky neľútostného konkurenčného zápasu medzi českou a slovenskou buržoáziou sa prejavili v prudkom tlaku na mzdy slovenského proletariátu, ktoré boli v priemere o 20—40 % nižšie ako mzdy českého robotníka. Možno teda iba znovu opakovať, že kapitalistický charakter predmníchovskej ČSR ohraničuje aj jej význam.

No dvadsaťročnú existenciu buržoáznej republiky je potrebné posudzovať dôsledne historicky. Ak posudzujeme úlohu buržoáznej Československej republiky v slovenských dejinách v porovnaní s pomermi, v ktorých žil slovenský národ za Uhorska a neskoršie v tzv. slovenskom štáte, vazalsky závislom od fašistického Nemecka, hodnotíme toto obdobie z viacerých príčin kladne. Buržoáznodemokratické spoločenské zriadenie pri všetkej obmedzenosti buržoáznodemokratických slobôd zohralo v dejinnom vývine slovenského národa istú progresívnu úlohu.

Napriek nerovnoprávnemu postaveniu v období predmníchovskej republiky slovenský národ sa po boku bratského českého národa, s ktorým ho spájala nielen mimoriadna príbuznosť jazyka, ale aj kultúry, úspešne zbavoval dôsledkov útlaku maďarských vládnúcich tried a urýchlene dozrieval v moderný národ.

Z tohto hľadiska má najväčší význam rozvoj slovenského školstva, ktorý v tomto období vidíme na Slovensku. Poslovenčenie ľudových škôl, vybudo-

⁵ Široký V., *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*. Bratislava 1952, 8—27.

vane početných stredných a odborných škôl, slovenskej univerzity a neskoršie aj techniky, ako aj zakladanie kultúrnych slovenských inštitúcií a Národného divadla znamenalo veľký prevrat vo vzdelanostnom a kultúrnom napredovaní slovenského národa. Na Slovensko prichádzali mnohí obetaví príslušníci českej inteligencie, preniknutí úprimnou snahou nahradiť nedostatok pedagogických síl na Slovensku a prispieť tak k výchove novej slovenskej inteligencie. Pravda, aj v období predmníchovskej republiky sa stretáme s trpkými sťažnosťami na školskú politiku vlády, na rozdiely, ktoré v tomto smere vládli medzi jednotlivými časťami štátu, ale je fakt, že Slovensko dosiahlo v tejto oblasti mimoriadny pokrok, ktorý sa odrazil aj v rýchlom znižovaní analfabetizmu. Roku 1921 klesol počet analfabetov na 15 % a v nasledujúcich rokoch sa rýchlo ďalej znižoval.⁶

Rast slovenskej inteligencie sa po vzniku ČSR podstatne urýchlil, čo prispievalo k rozvoju vedy, umenia a kultúry. Kapitalistický charakter republiky, pravda, podstatne ovplyvnil vývin slovenského národa aj v tejto oblasti. Výchova vlastnej inteligencie, rast kvalifikovaných slovenských učiteľov, profesorov a administratívnych pracovníkov strelili sa s obmedzenými možnosťami kapitalistického spoločenského poriadku a so záujmami českej buržoázie. Za takejto situácie sa postupne stala problematickou aj otázka pomoci českej inteligencie Slovensku. V dôsledku neschopnosti kapitalistického spoločenského zriadenia podporovať sústavný vedecký, kultúrny a umelecký vývin, a v dôsledku národnostnej politiky českej buržoázie, nerešpektujúcej potreby a záujmy slovenského národa, prerastala i pôvodná pomoc českej inteligencie a úradníctva v pomerne bolestnú otázku uprednostňovania príslušníkov českej inteligencie pred príslušníkmi slovenskej inteligencie. A práve tento fakt, ako aj postavenie drobného roľníctva tvorili istú základňu pre demagógiu ľudovej strany, ktorá sa po víťazstve fašizmu v Nemecku zamerala na rozbitie republiky a nastolenie fašistického spoločenského poriadku.

Po r. 1918 na Slovensku sa začal prudko rozvíjať politický život. Slovenská robotnícka trieda sa prvý raz vo svojich dejinách intenzívne zapojila do politického života na širokej základni. Najvedomejšia časť slovenskej robotníckej triedy našla si rýchlo cestu k českej robotníckej triede. Skúsenejšie české robotnícke hnutie sa stalo veľkou oporou pre kvantitatívne slabšie a teoreticky menej vyspelé slovenské robotnícke hnutie.

Vznik Komunistickej strany Československa umožnil proletariátu v českých krajinách a aj na Slovensku správne vidieť národnostnú otázku a vypestovať si tak zdravé vzťahy, založené na vzájomnej úcte, dôvere a bojovej solidarite. Česká a slovenská robotnícka trieda postupovala spoločne v boji proti kapitalistickému vykorisťovaniu a útlaku, v boji za hospodárske a politické požiadavky, proti narastajúcemu fašizmu a na obranu Sovietskeho sväzu.

V priebehu existencie buržoáznej republiky dochádzalo k ďalšej urýchlenej spoločenskej a triednej diferenciacii vo vnútri slovenského národa. Neobyčajne

⁶ Štefánek A., *Školstvo v předválečnom Uhorsku a na dnešnom Slovensku*. Sborník Slovensko kedysi a teraz, Praha 1931, 117 n.

sa rozvinula i slovenská buržoázia a v dôsledku toho sa prehlbila triedna diferenciácia slovenskej spoločnosti. Robotnícka trieda získala neobyčajne cenné historické skúsenosti s vlastnou národnou buržoáziou. V priebehu ostrých konkurenčných a triednych zápasov vystúpili v plnom rozsahu do popredia prot ľudové a protinárodné črty slovenskej buržoázie. Snaha dosiahnuť maximálne zisky viedla časť slovenskej buržoázie k utilitaristickému vyznávaniu čechoslovakizmu a ku konjunkturálnej podpore centralizmu a najužšej spolupráci s českou buržoáziou na jednej strane a otvorenému nacionalistickému besneniu na strane druhej, a obidve skupiny spoločne k bezočivému vykorisťovaniu slovenskej robotníckej triede. V radoch robotníckej triedy nemohli mať tieto skutočnosti iný ohlas ako zvýšenie triedneho uvedomenia.

Nie je potrebné podrobne hovoriť o všetkých faktoch, ktoré demaskovali pred proletariátom slovenskú buržoáziu. Bol to program autonómie a súhrn požiadaviek slovenských ľudákov, vyjadrujúcich záujmy slovenskej buržoázie a vysokého kléru, zákulisné machle ľudákov s českou buržoáziou, aféry reprezentantov československého krídla slovenskej buržoázie, ktoré sa prevalili na svetlo už v prvom desaťročí republiky, a ktoré podčiarkli tézu o úplnej bezzásadovosti, bezcharakternosti a demoralizácii buržoázie.

Hocako ostrý bol konkurenčný zápas českej a slovenskej buržoázie, hocako hysterický bol protest nacionalistickej buržoázie proti podmaňovaniu slovenského hospodárstva českou buržoáziou, robotnícka trieda na Slovensku vedená komunistickou stranou išla vlastnou cestou triedneho boja. Robotnícka trieda sa v podstate správne orientovala v zložitej národnostnej problematike a zaujímala triedny postoj aj k tzv. slovenskej otázke. Odrážala nacionálnu a sociálnu demagógiu, ako aj tendencie čechoslovakizmu, zanášaneho do radov proletariátu sociálnymi demokratmi. V priebehu predmníchovskej republiky sa učila slovenská robotnícka trieda riešiť zložité organizačné, ideologické a politické problémy. Prežila dve hospodárske krízy a usmerňovaná komunistickou stranou zavrhla posledné ilúzie o kapitalistickom spoločenskom poriadku, definitívne sa vymanila spod vplyvu reformizmu. Prekonala i ilúzie o buržoázno-demokratickom zriadení, poznajúc jeho protirečivosť a obmedzenosť. Priviedli ju k tomuto poznaniu krvavé zrážky s políciou a četníctvom, dôsledky protirevolučného zamerania zákona na ochranu republiky a využívanie starých rakúskych a uhorských perzekučných zákonov československou buržoázno-justíciou. Robotnícka trieda poznala už rozdiel nielen medzi polofeudálnym režimom Uhorska a systémom buržoáznej demokracie, ale chápala už aj podstatný rozdiel medzi rafinovanou buržoázno-demokratiou a socialistickou demokraciou, ktorá sa uskutočňovala v Sovietskom sväze.

Robotnícka trieda získala bohaté skúsenosti, aj keď boli trpké najmä v rokoch 1933—1938, v období bojov za obranu republiky a proti nastupujúcemu fašizmu. Slovenská robotnícka trieda si v tomto boji overila rýchly prerod ľudovej strany vo fašistickú stranu, ktorá od r. 1933 podporovala nemecký fašizmus, španielsky fašizmus, fašizmus v Taliansku a usilovala sa aj o fašizáciu Československa.

Veľké zásluhy na rýchlom vypsievaní slovenskej robotníckej triedy, čo možno

znovu zdôrazniť, malo české revolučné robotnícke hnutie. Úzka spolupráca českého a slovenského proletariátu, ku ktorej zákonite došlo po vytvorení československého štátu, pozitívne ovplyvnila slovenské robotnícke hnutie. České robotnícke hnutie bolo v dôsledku viacerých príčin vyspelejšie ako robotnícke hnutie na Slovensku. Úzke vzťahy príslušníkov slovenského a českého revolučného robotníckeho hnutia, členov komunistickej strany, spoločné akcie, účasť na schôdzach, konferenciách a sjazdoch, spoločné riešenie problémov povznášali slovenské komunistické hnutie na vyšší stupeň. Slovenské komunistické hnutie získalo zo strany českých komunistov predovšetkým zmysel pre drobnú organizačnú prácu a odpor k anarchii a živelnosti, zmysel pre všeobecnenie získaných skúseností a vyvodenie príslušných záverov pre ďalšie potreby boja robotníckej triedy. Spoločné boje českej a slovenskej robotníckej triedy vedenej Komunistickou stranou Československa tvorili najjasnejšiu stránku dejín česko-slovenských vzťahov a majú súčasne veľký význam aj z hľadiska vývinu slovenského národa vôbec.

Prí hodnotení významu vzniku a existencie ČSR pre slovenský národ patrí teda spoločnému triednemu zápasu českej a slovenskej robotníckej triedy prvoradé miesto. Slovenská robotnícka trieda na základe dvadsaťročných skúseností našla v českej robotníckej triede svojho najprirodzenejšieho spojenca, ktorý znásoboval jej sily a umožnil jej splniť základný a spoločný cieľ — odstrániť kapitalistický útlak a uvoľniť cestu všestrannému rozvoju národných síl.

Tzv. slovenský štát, ktorý bol jedným z dôsledkov Mníchova a útoku fašistického Nemecka na samostatnosť a nezávislosť českého a slovenského národa, znamenal v slovenských dejinách zo sociálneho, politického a kultúrneho hľadiska krok späť. Fašistické zriadenie slovenského štátu suspendovalo demokratické a občianske práva, ktoré si pracujúce masy vydobyli v Československej republike, rozpustilo komunistickú stranu, najrevolučnejšiu a najprogressívnejšiu silu slovenského národa, a uvrhlo Slovensko do úplného područia nemeckého finančného kapitálu a jeho fašistickej vojnovnej politiky. Sociálnu otázku riešil tzv. slovenský štát jednoznačne v prospech ľudáckej buržoázie, ktorá uvoľnila cestu stredovekému cirkevnému tmárstvu a rozpútala divokú vlnu šovinizmu.

Preto bolo, už aj vzhľadom na predchádzajúce historické skúsenosti, prirodzené, že po vytvorení fašistického slovenského štátu vytýčil si slovenský pracujúci ľud pod vedením komunistickej strany heslo národnooslobodzovacieho boja s cieľom obnovenia nového Československa, v ktorom by sa uskutočnili hlboké ekonomické, sociálne a politické zmeny. Slovenský ľud sa nestotožnil so pseudosamostatným slovenským štátom. Prezrel nacionálnu demagógiu, nestotožnil sa s vlastnou reakčnou buržoáziou a obrátil naopak ostrie svojho boja proti nej a proti jej nemeckým spojencom. Bol to už prejav veľkej politickej vyspelosti, ku ktorej dospela predovšetkým robotnícka trieda pod vedením komunistickej strany v časoch predmníchovskej Československej republiky. V Slovenskom národnom povstaní demonštroval slovenský ľud svoju vieru v historický pokrok i odhodlanie zaň bojovať. Svojím revolučným vystúpením proti domácemu i nemeckému fašizmu preukázali už slovenské pra-

cujúce masy vysoký stupeň zrelosti a politickej vyspelosti, a práve v dôsledku toho účasť slovenského ľudu na národnej a demokratickej revolúcii, ktorá sa začala Slovenským národným povstaním a zavŕšila sa oslobodením československého územia Sovietskou armádou, bola neporovnateľne širšia a cieľavedomejšia, ako účasť v národnej a demokratickej revolúcii r. 1918. A práve aj v tejto skutočnosti sa prejavoval veľký historický pokrok, ktorý dosiahol slovenský národ po vzniku československého štátu.

ČSR ako prirodzený štátny útvar dvoch bratských národov nadobudla plný význam pre slovenský národ až vytvorením ľudovodemokratického Československa, za ktoré bojovala česká a slovenská robotnícka trieda spoločne viacej ako dve desaťročia. Ľudovodemokratické Československo, ktoré vzniklo ako dôsledok národnej a demokratickej revolúcie, tentoraz už na čele s robotníckou triedou ako hegemonom otvorilo nové kvalitatívne obdobie v dejinách slovenského národa. Komunistická strana Československa presadením Košického vládneho programu nadväzovala na svoj húževnatý zápas o vyriešenie tzv. slovenskej otázky z obdobia predmníchovskej republiky. Ľudovodemokratická ČSR začala budovať vzťahy Čechov a Slovákov na zásadách rovnoprávnosti, v súlade s programom hospodárskeho a kultúrneho povznesenia Slovenska. Odstraňovanie dôsledkov nerovnomerného vývinu z minulosti a faktickej nerovnosti, ako aj využitie surovinových zdrojov a pracovných síl Slovenska sa stalo náplňou veľkolepých industrializačných programov.

Ak v buržoáznom Československu boli vyspelé priemyselné české krajiny prekážkou v ďalšom hospodárskom rozvoji Slovenska, v ľudovodemokratickom Československu sa priemyselne vyspelé české krajiny stali rozhodujúcou oporou pre urýchlené prekonanie hospodárskej zaostalosti Slovenska.

Možno teda povedať, že bilancia štyridsaťročného slovenského vývinu je neobyčajne priaznivá a optimistická. Za štyri desaťročia, predovšetkým, pravda, za posledných trinásť rokov ľudovodemokratického obdobia sa slovenský národ vyšvihol zo stavu zaostalosti a zamedlosti medzi pokrokové národy s bohatou deľbou práce, s vyspelým priemyslom a pokrokovým poľnohospodárstvom, medzi národy, ktorý v bratskej jednote s českým národom upevňuje si najprogressívnejšie a najspravodlivejšie spoločenské zriadenie.

Za posledných štyridsať rokov vyspel slovenský národ všestranne. Prekonal pozoruhodný emancipačný proces z hľadiska národného i sociálneho. Vymanil sa zo smrteľného objatia maďarských feudálov a buržoázie, prešiel politickou školou za predmníchovskej ČSR, v ktorej sa mu zocelila v bojoch robotnícka trieda, prešiel ťažkou školou národnej potupy v období pseudosamostatnosti fašistického slovenského štátu v rokoch 1938—1945. Súčasne v tejto etape slovenských dejín sa nezvratne ukázalo, že buržoázia zákonite priviedla národ k Mníchovu a na cestu národnej zrady. Na druhej strane robotnícka trieda pod vedením komunistickej strany, v boji proti kapitalistickému vykorisťovaniu a útlaku, v boji proti fašizmu a v boji za socialistickú spoločnosť zákonite zaujala vedúce miesto v národe.

Treba poďakovať, že národ, ktorý má na čele robotnícku triedu vedenú

komunistickou stranou, má základné otázky svojho ďalšieho vývinu vyriešené. Slovenský národ po boku českého národa našiel v ľudovodemokratickom Československu svoje najprirodzenejšie miesto, ktoré zabezpečuje ďalšie podmienky jeho všestranného sociálneho a kultúrneho rozvoja. Najuzšíe spojenectvo ľudovodemokratického Československa so Sovietskym sväzom a ostatnými ľudovodemokratickými krajinami dáva českému a slovenskému ľudu pocit bezpečnosti a radosnej mierovej práce ako nikdy predtým v jeho tisícročných dejinách.